

OBRACAĆ SIĘ (357) *vb impf*

się (253), się (99).

o jasne. W *inf* -ra- (34), -rã- (4) *BielSpr*, *SkarŻyw* (3); drugie a jasne. $\diamond$ W pozostałych formach -ra- (138), -rã- (122); -ra- *OpecŻyw* (3), *MurzNT*, *BielKom*, *GliczKsiąż*, *RejFig*, *RejZwierz* (2), *BiałKat*, *RejPosRozpr*, *RejPosWstaw*, *HistHel*, *StryjWjaz*, *CzechEp* (4), *ArtKanc*, *KochWr*, *Phil*, *KlonWor*; -rã- *March*¹, *BierEz*, *March*³, *MurzHist* (2), *KromRozm III*, *KromObr* (2), *OrzRozm* (2), *SienLek* (6), *GrzegŚm* (2), *WujJud*, *BudBib* (5), *KochPs*, *SkarŻyw* (12), *NiemObr*, *KochFr*, *WerGośc*, *BielRozm*, *GórnRozm*, *GórnTroas*, *PowodPr* (5), *SkarKaz* (7), *VotSzl* (5), *SkarKazSej* (3); -ra- : -rã- *RejPs* (3:1), *HistAl* (1:1), *LubPs* (1:4), *RejWiz* (6:4), *Leop* (1:1), *BibRadz* (13:1), *BielKron* (8:5), *Mącz* (26:2), *OrzQuin* (1:2), *RejAp* (2:1), *GórnRozm* (2:1), *RejPos* (19:3), *KuczbKat* (1:2), *RejZwierz* (12:2), *Strum* (1:2), *CzechRozm* (1:1), *ModrzBaz* (3:1), *SkarJedn* (3:2), *Oczko* (1:4), *KochPieś* (1:1), *LatHar* (1:3), *KolakSzczęśl* (1:1), *WujNT* (1:8), *WysKaz* (1:1), *SarnStat* (5:4), *GosłCast* (1:1).

inf obracać się (40). $\diamond$ *praes* 1 sg obracam się (20). $\diamond$ 2 sg obracasz się (2). $\diamond$ 3 sg obraca się (148). $\diamond$ 1 pl obracamy się (4). $\diamond$ 3 pl obracają się ((64). $\diamond$ *praet* 3 sg m obracał się (7). *f* obracała się (5). *n* obracało się (6). $\diamond$ 3 pl m pers obracali się (5). *subst* obracały się (10). $\diamond$ *fut* 2 sg f będziesz się obracała (1). $\diamond$ 3 sg m będzie się obracał (1). *n* obracać się będzie (2) *BielKron*, *RejZwierz*, będzie się obracało (1) *RejPos*. $\diamond$ 1 pl m pers będziemy się obracać (1). $\diamond$ 3 pl m pers obracać się będą (1). *subst* obracać się będą (1). $\diamond$ *imp* 2 sg obracaj się (1). $\diamond$ 3 sg niech się obraca (2). $\diamond$ 3 pl niech się obracają (1). $\diamond$ *con* 3 sg m by się obracał (2). *f* by się obracała (1). *n* by się obracało (10). $\diamond$ 1 pl m pers bychmy się obracali (2). $\diamond$ 3 pl m pers by się obracali (1). *subst* by się obracały (5). $\diamond$ *con praet* 2 sg m byś się był obracał (1). $\diamond$ *part praes act* obracając się (12).

St stp s.v. obracać, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w. s.v. obrócić.

1. Wykonywać ruch sobą; *vertere PolAnt*, *Mącz*, *Cn*; *dirigere Modrz* (98) :

a. Bez określenia kierunku (25) : Ież gdy żimę bliŕką widział/ [...] Przyfzedŕzy łásice proŕił/ By w iey domu przez żimę żył. [...] Owa teŕz gdy ŕię obracał/ Láłkę ŕwemi oŕciámi pchał *BierEz* P3v; Ma kazać baba onym Stolczem chwiać [...] á fama przed oczyma oney paniey ma ŕiedzieć á, pilnie baczyć iako ŕie dziecię obracza *FalZioł* V 20b, V 13v, 32v; Czo po ŕzyi człowieku. (–) Dla podpori głowie y teŕz wolnoŕci, aby tak głowa mogła ŕie obraczać na wŕzitkie ŕtroni na ŕzyi. *GlabGad* Dv; *SienLek* 18v, 21; y ŕrzebiec rychley ŕie obraca kiedy mu oŕtrog dodádŕŕ *RejZwierz* 112v; *BudBib Ez* 41/24; *SkarŻyw* 75.

obracać się na czym (3): *KrowObr* 35; *BibRadz Prov* 26/14; Drzwi obracáią ŕię ná zawiáŕie ŕwoiey/ á leniwiec ná [!] poŕcieli ŕwoiey [*Sicut ostium vertitur cardine suo: sic et piger in lectulo suo*]. *BudBib Prov* 26/14.

W porównaniu (2): iáko drzwi v wŕzelkiego gmáchu wŕŕŕŕ ná zawiáŕfach/ y obracáią ŕię/ ták theŕŕ wŕŕŕŕŕŕ ŕwiát y koŕciól krzeŕcijáńŕki/ ná rzetzonych kardynalech wiŕi y obraca ŕię. *KrowObr* 35; *BibRadz Prov* 26/14.

Szereg: »obracać się a miejsce przemieniać« (1): Ieŕŕli teŕz częŕŕtoŕie [!] [*chory*] obracza/ á mieŕŕtce przemienia/ [...] Ty ŕá wŕŕŕŕŕŕ v chorego złe znaki á ŕmiertelne. *FalZioł* V 13v.

W przen (6) : Tribus in rebus fere vertitur omnis virtus, Ná trzech rzeczách málem wżifká cnotá wiśi/ leży/ obráca/ toczy fie. *Mqcz* 485d, 373a, 486a.

obracać się na czym (1): *KrowObr* 35v *cf* *znac.* **1.a.** *W porównaniu.*

W porównaniu (1): *KrowObr* 35v *cf* *obracać się na czym.*

Zwrot: »wespołek się obracać« = *zależec wzajemnie od siebie (1)*: *Ista sic reciprocantur ut si divinatio sit, dii sint, Si dii, divinatio sit, Ty rzeczy fie weśpołek obrácáyą/ álbo yedná z drugiey wychodzi/ y náśláduye yelli yeft wiefzczbá/ tedy fą y bogowie/ á yelli bogowie fą/ tedy też y wiefzczbá yeft.* *Mqcz* 324b.

Szereg: »kołyśać się i obracać« (1): niech fie dzyeie czo chce/ niech fie fwiát kołyśze y obráca iáko chce/ [...] *Ewányelia Páńfka* ieft wieczna *RejAp* 119v.

α. *O ruchach wojsk (3)* : [trąbienie albo piszczałki] dawáią rozumiec [wojsku] kiedy fie potkác máią/ kiedy wftąpić/ kiedy ftánąc/ álbo poftępować/ álbo fie obrácác/ álbo ścińnąc/ álbo rozłthąpic *BielSpr* 31, 12v, 33v.

β. *O złym trawieniu (2)* : Iagoda Zorawin niedobra ieft zoładkowi ábowiem wnet fie obracza w zoładku á nietrawi fie dobrze. *FalZioł* I 85c, IV 10c.

b. *Z określeniem kierunku (73)* :

obracać się do czego (3): [okoń] podnioślfzy wzgorę fkrzele ktore ma ofthre/ ogonem fie obracza do Szczuki. *FalZioł* IV 36d, IV 24d; *RejAp* 180.

obracać się od kogo (1): A obracáiąc fye od niego na się kiwáią/ śmiejąc fye z opilégo nieboraKa. *Strum* L4v.

obracać się ku czemu (6): *FalZioł* IV 24d, V 16c, 21a; *Dyogenes* [...] w kádzi miefzkał/ obracáiąc fie y s kádzyą ku fłońcu *BielKron* 123v, 80. *Cf* »[ku czemu] za się patrzác obrac się«.

obracać się na co [= w kierunku czego] (1): Ták wygnáni z Ráiu [...] ná pokutę miefzkác na przod blifko onego mieyścá poczęli: wftáwicznie ná nie fię obracáiąc y oczy fwe y ferce tám podnośząc/ plákáli żálując grzechu fwego *SkarŻyw* 262.

obracać się w co [= w kierunku czego] (2): *FalZioł* V 13v; Kiedy chory świátlá nierad widzi/ á w cień fye obraca/ [...] złe známioná. *SienLek* 22v.

obracać się czym [= którą częścią] (7): Iákolę to ktore kamień ma: potim poznać ieftli fie do dziuri w gniaździe gębą obracza, bowiemto [!] ktore kamienia nie nofi/ zadkiem fie ku dziurze obracza. *FalZioł* IV 24d, IV 36d, V 16c, 21a. *Cf* »[czym] ku dołowi się obracać«.

obracać się za czym (2): *Heliotropium*, Ziele które fie zá słońcem obráca/ słonecznik. *Mqcz* 154b; *SienLek* Yv.

obracać się w jakim kierunku (1): [abyś miał] oko iáko zá zállepione/ áby fie thám nigdy nie obracáło/ gdzyeby cie miało záwieśc od Páná twoiego. *RejPos* 332.

Zwroty: »[czym] ku dołowi, na doł się obracać« (1:1): *FalZioł* V 22b; Ale gdzyeby głowá do pyersi/ [...] álbo nogi pyętámi á pálczy wzgorę/ á wdámi álbo kolány ná doł fye obracály/ [...] iuzby tám [...] yednoć cýálá onego trwác nyemoglá. *KromRozm III* F7v.

»[ku czemu] za się patrzác obracać się« (1): *Idątz* ku miafту/ częfto krotz fie ku grobu zafię patrzätz obratzala *OpecŻyw* 158.

»na stronę się obracać« (1): wielką ná fercu zięty boleścią/ chcąc łzy hánować/ [...] niemogł żadną miarą/ alž ná ftronę fię obracáiąc [!] ftrumienie ony z oczu ocierał. *SkarŻyw* [237].

»obracać się i tam i sam« (1): Bieży wiátr ku południu/ y záfie bieży kołem ku pułnocy/ á obracáiąc fię y tám y lám [*circuiens, circuiens pergit spiritus*] wráca fię z kąd wyfzedł. *BibRadz Eccle* 1/6.

»na zad obracać się« (1): A oni [*wygnani z raju*] fię ná zad obracać będą/ żeby iáko mogli vyrzec ono mieyfce/ y radość od ktorey ie wyganiáią *SkarŻyw* 121.

Szereg: »wiercić się albo obracać się« (1): Azałz mu [*Panu Bogu*] fie omyláczu nie możefz kłániác nie wierząc fie álbo nie obracáiąc fie do drewná onego? *RejAp* 180.

Przen (24) :

obracać się do czego (1): grzech iefł po poftánowionym dziewictwie/ do małżeńftwá fię obracać. *SkarŻyw* 457.

obracać się ku czemu (3): Wfłelki rodzaj obraca fye ku fwemu przyrodzeniu. *March*¹ A3v; *GlabGad* A5; *March*³ V2.

Zwroty: »obracać się na drugą stronę« (1): GDy fie obrácam lám ná drugą ftronę/ Y tám vbaczę dżiwné fpráwy oné/ Oboiętného fczęśćcia ślíkié progi/ nieprzełkoczóné pełné ftráchu trwogi. *GosłCast* 69.

»na prawą stronę się obracać« (1): Tákże y człowiecze przyrodzenie być było natęplze niechzec fie iedno ćwiczeniem pociągnie/ vyrzyłz zec fie y ná prawą ftronę obracáć będzie. *RejZwierc* 112v.

»obracać się do złego« = *źle sobą kierować* (1): Byś fie był nie obrácał w fwych fpráwach do złego/ Pewniebyś nie nárzekał nic ná Bogá fwego. *RejWiz* 141.

a) Zajmować się kimś lub czymś, brać pod uwagę (11) :

obracać się do kogo, do czego (9): *RejPos* 260v; *ModrzBaz* 8; poczyna nas vpamiętywác Pośeł ten niebiełki/ [...] ábyfmy go [*Boga*] miłowáli/ á nie tak zboiazni niewolniczey/ iáko z fynowfkiey miłości do niego fię obracáiąc/ wołá iego czynili, *SkarŻyw* 557; *CzechEp* 120; BASNI do których fię niewierni obracáią. [...] A wierni fię ich wyftrzegác máią. *WujNT* Xxxxx2v. *Cf Zwrot*.

obracać się ku komu, ku czemu (2): *CzechRozm* 37; [*dusza nasza*] Słufźnie fię tedy tym nie contentuie/ co pod Bogiem być vpátruie/ obráca fię teraz ku rozlicznym rzeczám *WysKaz* 6.

Zwrot: »obracać się tyłem [*do kogo*]« = *nie zwracać na kogoś uwagi* [*szyk zmienny*] (4): Pan do tych ktorzy łá fercá zátwardzyáłego/ [...] obráca fie tyłem *RejPos* 278; Pan [...] wedle obietnic fwiętych fwoich/ obráca fie do niego tyłem/ á nigdy wřzu fwych nie chce náchylic ná żadne záwołanie iego. *RejPos* 337, 78v, 181.

Szereg: »obracać się i stosować« (1): do ktorego [*rozumu*] się wřzytkie náłze rády y fpráwy obracáć y ftołowác máią [*ad cuius normam et praescriptum consilia et actiones nostrae dirigendae sunt*] *ModrzBaz* 8.

b) Występować przeciwko komuś, atakować (6) :

obracać się ku czemu [= *w jakim celu*] (1): Abowiem y mowá twoiá fáłłfywa fnádnie okáże myli złołciwą twoię/ ktora iefł podobna ku ořtrej brzytwie/ ktora miałto ogolenia włoz [!] ku wrznieniu gárdłá fie láma obráca. *RejPs* 78.

obracać się przeciwko komu (1): Obverto [!], Obrácam fie przeciwko komu. *Mącz* 488b.

W porównaniu (1): RejPs 18 cf obracać się ku czemu.

Fraza: »[czyje] strzelby wspak się obracają« = kierują się przeciwko strzelającym (2): LubPs P2; Iuż fie więc iego strzelby [rozumu bez cnoty] ná wípák obracáią/ A gdzye bárzyey obrázić tu mieyfcá macáią. RejWiz 7v.

Zwrot: »[przeciwko czemu] wspak się obracać« (2): A twárda tobie iest rzecz przeciwko niepodobieńthwu wípák fie obracác [durum est tibi contra stimulum calcitrare Vulg Act 9/5]. RejPos 282v, 285.

Szereg: »obracać się a wspinać« (1): Czemu fie nie wítráfzyfz tych fłow co thu Pan powiedác raczy/ iż trudno tobie nędzniku wípák fie obracác á wípínác przeciwko prawdzye moiey. RejPos 285.

α. *Zwracać się do kogoś (25) :*

αα. *Aby coś powiedzieć (również o nauczaniu); convertere Vulg (5) : BierRaj 19; Kfiádz fie częfto obráca/ oremus fpiewaiąc RejFig Cc5v.*

obracać się do kogo (3): Pán obracáiąc fię do Piotrá rzekł: Iam fię zá cię modlił/ áby twoiá wiárá nie wítała SkarJedn 64; Wamci było naprzod trzeba opowiedác fłowo Boże: ále ponieważ ie odrzucaćie/ [...] otoż obracamy fię do Pogánow [ecce convertimur ad gentes]. WujNT Act 13/46, s. 513.

ββ. *Aby o coś poprosić lub coś otrzymać (o zwracaniu się do Boga) (7) :*

obracać się do kogo, do czego (2): Thoć iest wíszytká fpráwá zbáwienia náfzego/ ábychmy vznawfzy fie z obłędliwości fwoich/ obracáli fie do prawdziwego głofu Pánfkyego RejAp 12v; Oczy wíszytkiego fтворzenia do ciebie fię obracáią Pánie SkarKaz 278a.

obracać się ku komu (3): GliczKsiąż O5; Sámuel widząc iż fie záfię lud ku Pánu Bogu fwemu obráca/ á nádzyeię w nim pokláda/ rzekł k nim: Podźmy do Másphá á będę fie modlił zá wámi. BielKron 63; SkarŻyw 3.

Szereg: »schylać i obracać się« (1): kápłáńftwo yeft tákowy ftan [...] ktory włáfnye káżdemu człowyekowi przyftoi y przynależy/ gdy zwłáfczá práwye fie ku Bogu fchyla y ku nyemu fie obráca GliczKsiąż O5.

Przen [k(u) komu] (2) : k nyemu fie w fercoch fwych práwie obracáli/ Bárzo ráno przychodząc do Bogá fwoyego LubPs R6v; WujJud 98v.

γγ. *Aby wysłuchać, obdarować (o Bogu) (9) :*

obracać się do kogo (7): Oto iáko [Pan] fie do nich [do prostaczków]/ [...] obracác raczy: oto im wkázuie mieyfcie miefzkánia fwego. RejPos 277, 275v. Cf Zwrot.

obracać się k komu (1): Iezus miły też obratzál fie k niemu/ ij blogoflawił mu OpecŻyw 26.

obracac się za kim (1): Pan iáko záwždy zwykł wedle obyetnic fwych obracác fie zá káżdym kto go iedno fzukác chce RejPos 350v.

Zwrot: »[do kogo] miłóściwie, z miłósierdziem, z miłóściwym obliczym obracać się« [szyk zmienny] (2:2:1): O moy miły wízechmogący Pánie/ iákaż to iest dobrotliwość twoiá/ iż ty iefzcze lam dobrowolnie fzukálfz á obracálfz fie z miłofierdzyem fwoim/ do nędznych á wiernych fwych RejPos 257; A záwždy fie on do tákowego z miłóściwym obliczym fwoim obracác raczy RejPos 277v, 168v, 275, 278.

δδ. *Aby naśladować (4) :*

obracać się k komu (1): Bacząc to Herod Antypás iż fie wielki lud k niemu [Janowi Chrzcicielowi] obráca [...] kazał go poimác á wládzić do więzyenia. *BielKron* 137v.

obracać się za kim, (i) *za czym* (3): *RejPos* 263; ludzie zá Raimem [lege: Kainem] y zá obyczáymi ie⁸⁰ obráćć y ná zły żywot wdáwác fię poczęli *SkarŻyw* 269. Cf *obracać się z czym za kim*.

obracać się z czym za kim (1): tu iufz fñadz bedziemy fie obracac fprawami fwemi prawie załloncem fprawiedliwóci to ieft za tobą nafz miły panie. *RejPs* 86.

β. *Zawracać, by zacząć iść w odwrotnym kierunku; reciprocare* *Mącz* (3) : Reciproco, Obrácam fie/ wrácam fie. *Mącz* 324b.

Zwrot: »na zad się obracać« (1): Potym mu Pan powiedzwał: iufz fie ná zad wráca y/ Ku Dámáfzku przez pufzczą/ ná zad fie obráca y. *HistHel* C4.

W przen (1) :

Zwrot: »obracać się na wstecz« (1): Niebiefieczna ieft pokuńá/ [...] czyfłóć pošłubiwfzy/ myfłić o małżeńftwie: ábo wfłápiwfzy do zakonu/ obráćć fię ná wfłecz. *WujNT* 233.

2. *Wykonywać obrót; reveri* *PolAnt*; *circumagere* *Mącz* (33) : gdy Cherubini podnořili fkrzydłá fwe áby wzlátowáli od źiemie/ nieobráćć fię kołá ony [non revertebantur rotae etiam ipse apud eos]/ ále ftały przy nich. *BibRadz Ez* 10/16, *Ez* 10/11 [2 r.]; *BielKron* 33, 82; *BudBib Ez* 10/11, 16; Ná wirzchu [bramy] Orzeł biały w pierfiach Lilie miał/ Gdzie Krol fzedł obrácał fie/ fkrzydły iák żywy chwiał *StryjWjaz* C.

W porównaniach (3): á gdy ty rzeczy zawiniefz na fziye pfią iżby gębą niemogł dofiiaćć/ tedi fie będzie wkoło obraczał iako koło *FalZioł* I 25d; Wnętrznóci głupie⁸⁰ fą iáko koło v wozá/ á myfłenie iego iáko ós ná ktorey fię obráca [Rota currus praecordia fatui]. *BibRadz Eccli* 33/5; *RejWiz* 166v.

Zwrot: »obracać się wkoło« (2): *FalZioł* I 25d; Polus, id est verto et circumago. Obrácam fie wkoło. *Mącz* 308d.

Przen: *Zachowywać się* (1) : Drudzy iáko Pan Bog dał/ ták fie obráćć iá/ Acz ná wfzem fwoy fñan zacny/ poczćiwie chowáią. *RejZwierz* 65.

a. *astron. O ciałach niebieskich* (19) : Sindmęgo [!] dnia gwiazdy wfłfytki tak ty tzo błędny bięć maia/ tak ty tzo iednako fie obratzaia/ ognifć brody z fiebie wypufćć *OpecŻyw* 193v; *MiechGlab* 2; Boć wiátr co domy łamie/ infzeyć ieft náture/ [...] To fprawuia Płány/ gdy fie obracáią *RejWiz* 149, 145v, 147, 148v; Vertitur interea coelum et ruit Oceano nox, W tym fie czáfie niebo obráca y noc západa. *Mącz* 486a; niebiefkie biegi/ obráćć iá fie podług przyrodzenia/ piękny dźwięć/ y wdzięczną hármónią dáia. *GórnDworz Hv*; *RejPos* 288v; *RejZwierz* 152v; *SarnStat* 40.

obracać się (o)koło czego (4) W Krainach połnocnych [...] fłonce prawie fie około nich obracza á barzo mało zachodzi tak iż fwiáta nigdy nie gafi ani zakrywa ku robocie. *MiechGlab nlb* 6; *RejWiz* 145v; *BielKron* 295; Poli – Dwa punkti mebieskie [!] ieden na półwci [!], a drugina południe, koło ktorich wfłifćtko niebo obraczą fie. *Calep* 817a.

obracać się na czym (3): *KłosAlg* A3v; Et sunt duo circuli qui dicuntur Tropici, Dwa cyrkłá ná niebie ná ktorých fie sfłóńce obráca áłbo ráczey przywráca y odwráca. *Mącz* 466c, 22b.

Zwrot: »wokoło się obracać« (1): dziewięć ieft fpher/ tho ieft okręgow niebieskich/ ktore fie zawfze nad nami w godzin cztyrzy y dwadziefćia/ to ieft przez ieden dzień/ w około obraczaia. *KłosAlg* A4.

b. *O narzędziach (1)*: Y żelazo by namięźfzfe gdy fie vřtawicźnie á cięźzko obráca/ pewnieby fie rychło zrobiło/ by mu theź nie odpoczywał álbo go łoiem nie podmázował. *RejZwierc* 15v.

3. *Iść, chodzić, udawać się; versari Mącz (30)*:

obracać się za czym (1): rybá fię obráca zá ponęťá wźędy. *KlonWor* 55.

obracać się w jakim kierunku [w tym: dokąd (2), "gdzie" (1), "kędy" (1), "na stronę" (1)] (5): *RejKup* bb3; *MurzHist* S4; Stąd możemy baczyć że i przed ładnym dniem/ duźe ludzkie abo się na mękę abo na wefele obracaią *MurzNT* 199 *marg*; *Mącz* 486b; *SkarŻyw* 460.

Zwrot: »obracać się na każde przygody« = *iść, gdzie kogoś potrzebują (1)*: Kędy go obrocono bywał gotow ząwždy. Y muřiał fie obráć kiedy był nie młody/ Ná każde póspolite y ludzkie przygody. *RejZwierc* 183.

»obracać się i tam i sam« (2): Potym rzekł do řlęgi řwego/ Idź że teraz á wyizrzy ku Morzu/ [...] á powiedźiał iż nic thákiego nie baczył/ Ale mu on rzekł/ Idź áź do řiodmego rázu. [...] A gdy fie obrácał y tám y łám [*Et fuit usque huc et usque illuc; cumque se verteret huc atque illuc Vulg*]/ oto fię zaćmiło niebo ze wźąd obłoki y wiátr wřtał *BibRadz* 3.Reg 18/45; *Strum* B3.

W przen (12):

a) *O granicy; revertere PolAnt (5)*:

obracać się do czego (2): z támtąd fie obraca gránicá áź do Kofá/ á kończy fie v Morzá od dźiału Achzybá. *BibRadz* *Ios* 19/29. *Cf obracać się od czego do czego.*

obracać się ku czemu (3): Potym fie obráca thá gránicá ku Morzu do Azánoth Thabor á z támtąd bieży ku Hukoká/ y idźie do Zábulon ná Południe *BibRadz* *Ios* 19/34, *Ios* 19/27. *Cf obracać się od czego ku czemu.*

obracać się od czego do czego, ku czemu (1:1): Y obráca fie tá gránicá od Rama áź do Zor miáľtá obronne^{ęo} *BibRadz* *Ios* 19/29, *Ios* 19/12.

b) *Wracać (7)*:

obracać się do kogo (3): *SkarJedn* 117; [*Maryja*] wřzytkę chwałę z řiebie řkłádáiac/ ná P. Bogá iá wlewa: iáko ná tego od ktorego wřzytko ieft/ y do ktorego fię obráć ma. *SkarKaz* 580b, 353.

obracać się w co (1): [zgodá] po vřpokoieniu rozpędźilá á włóżyłá rzeczy/ áby lekczeyfze ku górze idáć/ zźiemie iáko z fundámentu pochodźily/ á to co řye zá řkłádem ich vrodźiło/ w nięfz zás/ iáko w grób pówinny/ obracáło *Oczko* 5.

α) *O gniewie, złości itp.: spadać [na kogo, na co] (3)*: przykłádow y řwiádectw tákich wiele ieft w piřmie ř. gdzie fię złość ná głowę złego obráca: że fię zły mieczem řwym/ ktory ná kogo inřzego nořil/ przebija *CzechEp* 9, 266, 310.

a. *O płynącej wodzie (8)*: [*O przyplýwie i odpłýwie morza*] Euripus Euboicus septies in die recipocat, Morze Euboyskie řiedm kroc fie przez dźień obráca/ álbo ciecze y tám y łám. *Mącz* 324b.

Zwrot: »wspák, na zad się obracać« (6:1): A narofkazanie iego muřłá fie y wody w/ řpák obráć y czynić to co on iem rořkaże *RejPs* 152, 169; *LubPs* Z6v [2 r.]; *Mącz* 324c; *RejZwierc* 125; *ArtKanc* G2v.

b. fizjolog. *O produktach wewnątrzustrojowych (1)* : Czemu gdi niewiaŃta porzuci; to ieft, przed czaŃem porodzi, hnet iey cice zmiękczeią. (-) Bowiem tho czo tam wchodziło ku żywności płodu w żywocie, iuż Ńie indzie obracza na doł *GlabGad D7*.

4. *Być wykorzystywanym, używanym, przeznaczanym; powodować coś (35)* : Ale y ty [*godności kościelne*] ktore Ńie tu námieniły/ káždy obaczyć może/ iáko dziefieyfzych złych czaŃow náfzych rozno Ńie obracáią *RejPosRozpr c4*.

obracać się na kogo (1): Bo niegodziło Ńie tákiego ChryŃtuŃowi ná ziemi mieć mniemánego oycá/ ktoryby [...] miłóść [!] ktorą był winien Synowi Bożemu/ ná inne dzieci Ńwe rozdwaiał/ żeby temu iedynemu Synowi to odchodziło/ co Ńie ná inne obracác miáło. *SkarŻyw 241*.

obracać się na co (6): plagá twoiá niech Ńie im ták iáko Pháráonowi/ ná zátwardzenie y záflepienie oczu ich nie obráca *SkarJedn 329*; Profzę [...] żeby káżdá Ńpráwá/ Ńłowo/ myŃl/ ruŃzenie y weŃtchnienie moje obracáło Ńie ná czeŃ y chwałę imieniá twe⁸⁰ Ńwiętego. *LatHar 45, 18, 72, 107*; *SkarKaz 456a*.

obracać się ku czemu (9): *RejPos 201v*; *RejZwierc 92*; rády ich cielefne [...] nie tylko ku Ńkuttowi czeŃto nie przychodzą: ále Ńie teź nie raz ku háńbie ich fámycb/ y Ńzkodzie obracáią. *CzechRozm 185v*; *Phil B2*; Gdyż Ńie y tá iáłmuźná obraca ku chwale Bożey. *WujNT 2.Cor 9 arg, s. 38, 248, 533*; ABy ruŃzenie ná woynę porzádné nápotym było/ y ku obronie á nie ku Ńkázie obracáło Ńie [*ut expeditio bellica ... ad tuitionemque regni et non eiusdem destructionem cedat JanStat 714*]/ [...] wŃtáwiamy/ [...] *SarnStat 302*.

W przeciwstawieniu: »odchodzić ... obracać się« (1): *SkarŻyw 241 cf obracać się na kogo*.

Szereg: »Ńciągać się i obracać« (1): [*ten co słyŃzy głóŃ pocziwego człowieka ma*] rozeznawác Ńobie przypádle pożytki z niego/ ktore Ńie zázwdy y ku Ńławie y ku káżdey dobrej Ńpráwie Ńciągać y obracác będą. *RejZwierc 92*.

a. *O przedmiotach, pieniądzech, wartościach materialnych (18)* : ktemu teź zálu pobudza ludźie/ boleŃc oná záłóŃna/ iz nádanie ták wielkie przodkow náfzych ták hániebnie á ŃproŃnie Ńye obraca *OrzRozm H3v*; *RejZwierc 245*; *VotSzl B4, E2v*.

obracać się do kogo [= dla kogo] (1): A to coby ná qwártę odchodzić miáło/ áby Ńie do Iéy Kro. M. obracáło *SarnStat 105*.

obracać się ku czemu (1): K temu iz ná dobrym wżywaniu dárow miłego Bogá y Ńkárbow oyczyŃtych/ wŃzytko náleży: bo zá tym ku dobremu iey [*ojczyzny*]/ y ku zátzymánium drogich wolnoŃci náfzych/ wŃzytkoby Ńie obracáło. *VotSzl D4v*.

obracać się na co (8): *RejZwierc 105v*; *OrzRozm H4*; *RejZwierc 251*; Dobrá koŃcielne ná czerzy Ńie czeŃŃi dzielić y obracác máią. *SkarŻyw 517 marg*; *PowodPr 83*; A my tákiego kóŃztu i nakłádu/ ácz nie máłego/ ále potrzebnego/ nie mielibyŃmy záłowác: boby Ńie ná obronę náŃz y oyczyzny náŃzey obracał. *VotSzl E4, E2v*; *SkarKazSej 666b marg*.

obracać się na kogo [= na czyje potrzeby] (1): Obác iáko Ńá iáłmuźny Pánu Bogu wdzięczne: á zwłáŃzczá ktore Ńie obracáią ná kápłany/ zakonniki/ y ná inŃze naboźne perfony/ zá nagrodę dobrodziefstw duchownych. *WujNT 693*.

obracać się na kogo [= *na walkę z kim*] (1): A Bog dárzyłby to: gdy rzeczy pogánłkie [*pieniądze tracone na zbytek*] á przeciw zakonowi iego wniesione/ ná Pogániná fie obracáią. *PowodPr* 83.

Szereg: »rozchodzić się albo obracać« (1): Male parta male dilabuntur, Zlie nábyte zlie fie rozchodzą álbo obrácáyą. *Mącz* 180c.

W przen (1) : Pan Bog który nam tę miłość ku vmárłym rofkazał/ á wiedzieć nie dał iáko fię to obraca co dla nich czynim: wie iáko tym száfuię *SkarKaz* 383b.

5. *Przemieniać się, zmieniać się, przekształcać się, przybierać inną (często przeciwstawną) wartość, sens, kształt itp; verti HistAl, Cn; abire, migrare Modrz; transire JanStat; se transferre Cn (145) :*

obracać się w co (25): on fnadz ięft podobien ku niepotrzebne^{mv} ćieniowi ktory fie wnocne ciemnołci obráca. *RejPs* 212; Ale niebytnołcią fwą wżytki przemiennołci w fwe przeciwnołci fie obracáią. *HistAl* G; *MurzHist* S3; *BielKom* C2v; Doczelne pokaranie wiernego obráca fie w rádość wieczną. *LubPs* H marg; *GórnDworz* D2; Krolewka možność łácnó fię obráca w tyránłtwo *ModrzBaz* 75v, 36, 65v; *SkarJedn* 348; *KochPs* 192; *SkarŻyw* 136, 168; *WujNT* 167; *WysKaz* 47; *PowodPr* 7; kto Pánu Bogu dufał y obietnicom iego/ w rádość fię oná ciężkość obracála. *SkarKaz* 41a, 457b; A v was pokoy/ y dołtátki ktore z niego roftą/ w prozne fię vtráty obraca/ w zbytki y w gnoie *SkarKazSej* 666b, 694b marg. Cf *obracać się komu w co; z czego w co*, »w dobre się obracać«.

obracać się z czego w co (1): łásiedztwo [...] z miłości w nienawiść się obráca/ dla złey chćiwości álbo złego požądania. *KuczbKat* 350.

obracać się komu w co (4): ábyłmy [...] mocno wierzyli iemu [*Panu*]/ tedy fie nam wżytki fmętki á żáłościwe przygody náłze w rádość á w wielkie pociechy závždy obracác mułzą. *RejPos* 254v. Cf »[komu] obracać się w dobre«.

obracać się na co (7): *SkarŻyw* 328; A pólpolicie zabává wżyftká ludzka w Swiętá/ co miála byđ ftrawiona ná chwale Bożey/ [...] to fie obraca ná bieśiády/ obzerłtwo/ opilłtwo/ ftroie/ táńce/ zbytki/ [...] y wżelkie nieprzyłtoynołci. *PowodPr* 51. Cf »na lekkość się obracać«, »na szkodę się obracać«, »obracać się na złe«.

Zwroty: »[komu] obracać się w dobre, ku dobremu« [*szyk zmienny*] (3:1): Wżytko fię obráca ku dobremu tym ktorzy náłláduią słowá Bożego *BibRadz Prov* 3 arg; *SkarŻyw* 136; *NiemObr* 17; *KołakSzczęł* C.

»[komu] na lekkość a na pošmiech a na szemranie ludzkie się obracać« (1): zniżon á zelżon závždy być muśiłz/ y w tym rozumie twoim/ y w tych dołtoieńłtwiech twoich/ [...] ták izći fie wżytko to wżędy á wżędy ná lekkość á ná pošmiech/ á ná szemránie ludzkie obracác będzie mułiáło. *RejPos* 201v.

»[komu] na szkodę się obracać« (1): abi tho czo ye^{go} Kro. Mcz kv zachowanyv przyiazny y przimyerza czynycz raczi na fkode poddanem ye^{go} krolyewłkyey Mczi obraczacz fzye myalo *LibLeg* 11/140.

»[komu] obracać się na złe, ku złemu« [*szyk zmienny*] (3:2): Kthore wżytki rzeczy iáko fą dobre ludziam cnotliwym/ ták złołnikom obracáią fię ku złemu [*Omnia haec piis bona; sic peccatoribus convertentur in mala*]. *BibRadz Eccli* 39/31; *RejPos* 127 marg; *RejZwierc* Bbb3, 174; *BudBib Eccli* 39/31.

W przen (1) :

Fraza: »serce w kamień się obraca« (1): ferce boli/ y prze żal w kámién fye obraca *OrzQuin* R4.

a. O osobach [w co] (4) : *RejZwierc* 158; *GórnRozm* I; *Cinaedus* – Niewiełzciuch, ten ktori fie wniewiaftę obracą. *Calep* 194b; Abowiém przeciwnémi fprawámi/ które fzláchćicóm nie przynależą/ fzláchectwo w profty y połpolitégo człówieká ftan fie obráca [*Nobilitas ipsa in popularem et plebeiam conditionem transire solet JanStat* 554]. *SarnStat* 237.

b. Przekształcać się w inną jakość fizyczną [w co] (43) : *FalZioł* I 49a; przy ogniu wolnym też on wiatr [*w jaju zamkniony*] wolno wychodzi y obracza fie w kropie wodne *GlabGad* H7v; Piŕze *Silwius*/ iż w Szkociey fą drzewá máiac owoc ná wyobrażenie pthaká/ nád wodą roftą/ kthorykolwiek z drzewá w wodę wpádnie czáfu podobnego/ ożywa/ y w ptaká fie obraca żywego *BielKron* 277; *Lutesco*, *Błotnę*/ obrácam fie w błoto/ álbo w glinę. *Mącz* 200d, 389d; *RejZwierc* [203]v; w Anglijéy przy Lóndrze/ kije álbo lałki w ftudniá wrzucóné/ w kámién fye obracáią. *Oczko* 8, 5 [2 r.], 6; *Lactesco* – W mleko fie obraczam. *Calep* 575b, 477b, 620a, 1035b, 1040a.

a. fizjolog. O przemianach wewnątrzustrojowych (28) : Iaycza fwieże czyfthą fą karmiá/ a w krew fie rychło obraczáią *FalZioł* IV 20b, I 56d, III 15b, 18d, 34b, V 9, 30; Czemu ptaci zębow nie máią. (–) Bowiem ona materia zębow obracza fie im wnos ktori też ieft twardy iako zęby. *GlabGad* C4v; á tak ona karmia [...] gnije fie, y obracza w wilgoti złe y nie ftrawne, z ktorich rozmaite choroby przichodzą. *GlabGad* K4v, B2v, C3v, C4, D6, F5v (16); *RejWiz* 61v; *Putant dentes in cornua absumi*, Máya zá to że fie zęby w rogi obrácáyą *Mącz* 432d; *SienLek* 9, 78v; pomierne pićie y iedzenie/ iż fie łácno ftrawić może/ obraca fie w krew dobrą y w pośilenie twoie. *WerGość* 227.

c. O działaniach: wywoływać określony efekt (9) :

obracać się do czego (1): zá fłowem iego [*Pana*] przeciwko náthurze ftawa fye z chlebá ciáło/ á kiedy óná fprawá nád fłowo y wolą iego/ do inźégo skutku fye obráca: pewnie thámże wolą fwoią y fłowem fwym odmienić to może *BiałKat* 338v.

Zwroty: »ku złemu (a. gorszemu) końcowi, na gorszy koniec obracać się« (2:1): *Pátrzayże*/ iż Pan częftokróć y vftáwy fwe łamie/ gdi fie ku złemu końcowi obrácáią. *RejPos* 56, 56v [2 r.].

»w prawo się obracać« = *podlegać prawu (2):* DObrá w połágu záwiedzioné y zápiáné/ [...] nie mogą fie w Práwo dziedziczne wieczné obrácáć/ ále záwždy fą ná fkupie *SarnStat* 778, 636.

»([komu]) obracać się w upadek, na upadek« [*szyk zmienny*] (2:1): *Seymy*/ iuz obracáią fye nam w niewolą/ y w pewny vpadek *OrzQuin* C4v, C4v marg; A złemu záwždy ná wielką pomftę á na wielki vpadek obracáią fie záwždy wżytki sprawy iego. *RejPos* 321.

d. W zwrotach oznaczających zniszczenie (48) :

»(na) wspak się obracać« (3): Y fprawileś ták iż nigdy wytrwáć niemogli/ á náwfpák fie obracáli ci ktorzy mię kładli w nienawifci fobie. *RejPs* 26; ludzkie rády wfpák fye obracáią. *KochPieś* 41; *KochWr* 16.

»w dym się obracać« (1): Doftátki w gnoy fie y w dym obracáią. *SkarKazSej* 666b marg.

»w gnój się obracać« (2): Bogáctwá wálze pogniły (bo fie prze zbytki w gnoy obracáią) *PowodPr* 69; *SkarKazSej* 666b marg.

»wniwecz, w nie się obracać [w tym: komu (2)]« = *vanescere Mącz, Calep; ad nihilum deduci HistAl; perire Vulg; abolescere, convelli dilabi, intermori, pessumdari, senescere Mącz; in nihilum redigi Modrz; contabescere, disperire Calep (33:1)*: cienkie rzeczy na ogniu hnet fie w niwec obraczią gdiż miąłsze dawaią węgle j gorączość *GlabGad H8v; RejPs 16*; Zywoť náłz iełť páięczynie przyrownan/ która widzi fie że bárzo łubtyłnie łprawiona/ á gdy przypádnie ná nię wiatr nagły/ tedy fie przerywa y w niwecz obráca. *HistAl G2; Leop Matth 9/17; Mącz 140b, 180c [2 r.], 232d, 261d, 294d (10); RejPos 7, 78v, 81v, 334; RejZwierc 133, 143v, 185, 194; RejPosWstaw [41⁴]v; Strum Q4; ModrzBaz 132v*; ázaż nie iełť znáczne odłtápienie od wiáry ich y náuki? Która fię naporząd w niwecz práwie obráca tymi niezbożnymi y złościwemi wymyłkami. *CzechEp 362*; táka praca Rádá fię w krótkim czáście wniwecz obraca. *KochFr 65; Calep 250b, 331b, 1101b; Phil D3; SarnStat 1167, 1284*; O towarzyszkzi moie/ prózna moiá praca: Równo iáko y piérwéy/ w nic mi fie obraca. *GosłCast 28*.

»w proch się obracać« (8): *Pulveresco, Prochnieyę/ w proch fie obracam. Mącz 331b; GórnDworz Dd2v; RejPos 98*; Gdy oblicze twoie zákryiesz/ wnet s łobą trwożą/ odeymuiesz Duchá ich á wnet zgina/ y w proch się obraczią [*et in pulverem suum revertentur Vulg Ps 103/29*]. *GrzegŚm 2 [idem] 28; SkarŻyw 583*; Iam doznał/ y káždy dzień ludzie doznawáią/ Iz z trzałkiem wielkie rzeczy w proch fię obraczią. *GórnTroas 23; SkarKaz 552b*.

»[komu] w robaki się obracać« (2): Táke fie káždemu w niwecz á práwie w robaki obráca káзде mizerne á łákomie nábycie iego *RejPos 81v, 81v*.

e. mat. O przeliczeniach [w co] (1) : Gdy ieden we łrzodku łtoi/ thedy ołtatni termin chocia fie nie mnoży/ obracza fie w mianowanie łrzednie⁸⁰ terminu á łwe włafne traći. *KłosAlg F3*.

f. O Eucharystii [w co] (4) : Abowiem ácz niewidzimy zewnátrz ná Chlebie y Winie žádney odmiány/ iednák iłtość ich prawdziwie się obraca w Ciáło y Krew Pána Chrıstufowá *KuczKat 165, 175; SkarJedn A3*; ná oney táiemney y duchowney wieczery/ [...] bierzác moc z niebiełkiego pokármu/ w ciáło fię tego/ który fię ciáłem náłzym łtał/ obracamy. *SkarŻyw 320*.

6. Zaczynać coś robić, praktykować (6) : Aiełli ták nie mogá prawdy fię domáćác: Mułzą fię iuż do inłzych łpołobow obráćác. *KlonWor 39*.

Zwrot: »w łuderę się obracać« = *wieść hultajski żywot (3)*: niektórzy pod bárwą vczenia fie rzemiółł od rodziców odchodzą/ drabłką łłużąc/ y ku złému fie towarzysłtwu przyłczáiąc/ krádną/ zbiáią/ y w łuderę fie obraczią [*furantur, praedantur, et moribus depravantur JanStat 1082*]. *SarnStat 200 [idem (2)] 660, 919*.

a. O przyjmowaniu nowej wiary: nawracać się (2) :

Zwrot: »na [jaką] wiare obracać się« (2): wiele fie ich [Żydów] ná pogáńłką wiare obráca s tego rołpáczu. *BielKron 95, 159v*.

7. Przebywać, znajdować się, być [w tym: gdzie (1), „gdzie” (7), „kędy” (2)] (10) : kto jest przyczyną [...] ksiąg ziemskich popalenia, rozszarpania, pobrania, [...] i gdzie się ostatek tych tam ksiąg obraca *ZapMaz II G 61 /78v; RejWiz 192*; A ták był połlan Vlifes od Grekow iáko mąż rołtropny á chytry ná wywiádowanie/ gđzye fie Achilles obraca *BielKron 56v, 227v, 250, 403*; Z méy łtrony boday włzyłtko dobre miáłá/ Kędy łye kolwiek bęđzieł obracáłá. *KochPieś 7; BielRozm 8; KołakSzczęśł C2*.

Przen (1) :

Fraza: »[czyje] zachowanie w wietrze i ogniu obraca się« = wiatr i ogień są [czyim] żywiołem (1): przy którym łtoi woylko Angiołow drząc/ ktorych záchowánie w wietrze y w ogniu obracá [!] sie [quorum servatio in vento et igni convertitur]/ ktorego łlowo prawdziwe/ y powieści trwále Leop 4.Esdr 8/22.

Formacje współrdzenne cf WROCIC.

*Cf **OBRACAJĄCY SIĘ, OBRACANIE***

MC